

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 13

בס"ד, י"ד בכסלו תש"ע.

כופין על מדת סדום

א. מדת סדום

1. סדום במקרא:
  - א) כפתיחה ללימוד מומלץ לעיין במקראות המתארים את סדום בספר בראשית, ובהתייחסויות לסדום בתנ"ך בכלל. נסו להתחקות ארחי מאפייני סדום ותפיסת העולם שלה, והרקע לכך בהיותה כולה משקה וגן ד'.
    - ב) יחזקאל ט"ז, מט-נ.
  2. תיאור סדום בספרות חז"ל:
    - א) תוספתא סוטה פ"ג ה"א-יב (למי שיש זמן מומלץ לעיין באיוב פרק כח, על הניגוד בין הכסף ובין החכמה.
      - ב) מקבילה בבבלי סנהדרין קט ע"א.
    3. משנה אבות פ"ה מ"י:
      - א) נקודות למחשבה בלימוד המשנה:
        - 1) פרשנות המשנה מתוך הקשבה למבנה הפנימי שלה.
        - 2) מה משמעות האמירה שיש ארבע מידות? לאיזו מידה המשנה מדריכה אותנו?
        - 3) מומלץ ללמוד את משנה י' מתוך זיקה למשניות האחרות בחטיבה העוסקות אף הן בארבע מידות. שימו לב להישנות של מבנה בחטיבה.
          - ב) תנו את הדעת על קישור בין דמותה של סדום במקרא ובין האמור במשנה.
      4. "שלי שלי שלך שלך" במקרא – בראשית ל"ג, ח-יא. ראו את תפיסת הממון של יעקב אבינו "חנני אי וכי יש לי כל" מול תפיסת הממון של עשו "יש לי רב". כמו כן, עמדו על משמעות "ראיתי פניך כראות פני א"י" מתוך זיקה לשמות כ"ג ול"ג המתארות ראייה לפני ד'.

ב. כופין על מדת סדום

1. עיינו בחמשת הסוגיות בהן מופיע המונח:
  - א) בבא בתרא יב:.
  - ב) בבא 1 תר אנט..
  - ג) בבא בתרא קסח..

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 13

בס"ד, י"ד בכסלו תש"ע.

ד) עירובין מט..

ה) כתובות קג.

2. מיפוי הסוגיות :

א) לסי סדר הדורות – אמוראים או סתמא דגמרא, ומכח זה קשרים בין הסוגיות.

ב) באילו יש הסכמה ובאילו יש מחלוקת, האם מדובר באופי דומה של מקרים או מקרים בעלי אופי שונה?

ג) ראו ברש"י וברשב"ם בסוגיות השונות על דרך גילוי מדת סדום במקרים אלו.

3. בבא בתרא יב :

א) רש"י על הסוגיה, תד"ה כגון זה (דברי ריצב"א) ותד"ה מעלין ליה כנכסי דבר מריון.

ב) ר"י מיגאש על הסוגיה, רמב"ם הלכות שכנים פי"ב ה"א (מומלץ לראות עד הלכה ה').

ג) רבנו יונה ד"ה ההוא גברא, מומלץ גם ד"ה מתקיף לה רב יוסף.

ד) ריטב"א ד"ה ההוא גברא.

ה) שו"ת הראש"י כלל צז סימן ב'.

4. שאלות לעיון :

א) סיכום שיטות הראשונים השונות בגבולות כפייה על מדת סדום. חשבו האם השיטות השונות מייצגות תפיסות שונות על יסודות דין הכפייה.

ב) ההסברים השונים בראשונים מודע טענת דבי בר מריון שייכת רק במקרה הראשון.

ג) הרא"ש העיר בתחילת התשובה על כך שלא משתמשים כאן בנימוק של "ועשית הישר והטוב". הוא רומז כאן לסוגיה ב"מ קח. העוסקת בדין בר מצרא. עמדו על ההבדל בין המושגים, ומשמעות שימוש הסוגיה כאן בכפייה על מדת סדום.

ד) מה יסוד ושורש הכפייה – מדוע ולשם מה כופים?

ג. הדר בחצר חברו שלא ברשות

1. סוגיית בבא קמא כ-כא כבר נלמדה בלימוד ראשוני במסגרת סוגית מקיף וניקף.

2. בבא בתרא יב : סוף תד"ה כגון זה.

3. בבא קמא כ : תד"ה הא איתהנית.

4. אור זרוע בבא קמא ג : קכב – קכג.

מאמר יסודי על נושא כופין על מדת סדום של אבי מו"ר הועלה לקבוצה שלנו

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 13

ב"ד, י"ד בכסלו תש"ע.

תוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק ג

הלכה יא

אנשי סדום לא נתגאו לפני המקום אלא מתוך הטובה שהשפיע להם שני ארץ ממנה יצא לחם וגוי מקום ספיר אבניה וגוי נתיב לא ידעו עיט וגוי לא הדריכוהו וגוי

הלכה יב 5

אנשי סדום אמרו הואיל ומזון יוצא מארצנו וכסף וזהב יוצא מארצנו ואבנים טובות ומרגליות יוצאות מארצנו אין אנו צריכין שיבאו בני אדם עלינו אין באין עלינו אלא לחסרנו נעמוד ונשכח את הרגל מבינותינו אמר להם המקום בטובה שהשפיעי לכם אתם משכחין את הרגל מביניכם אני אשכח אתכם מן העולם מהו אומי פרץ נחל בוז וגוי ישליו אוהלים וגוי וכן הוא אומי חי אני נאם ה' אלים אם עשתה סדום אחותך וגוי הנה זה עון סדום אחי גאון שבעת לחם וגוי וכל כך ויד עני ואביון לא החזיקה ותגבהינה ותעשינה תועבה מהו אוי ואסיר אתהן כאשר ראיתי

שו"ת הרא"ש כלל צז סימן ב

שאלה: ראובן ושמעון שותפין בבתים, וקנה ראובן בתים סמוכין לבתים המשותפין עם שמעון, וראובן ושמעון באים לחלוק הבתים המשותפין ביניהם. ומכלל אותן הבתים, יש בית א*חד שהוא צד מצר עם הבתים שקנה ראובן, וראובן מבקש שיתנו לו חלקו המגיע לו מאותו הבית לצד מצר שלו, כי כך הוא שוה, זה כמו זה, אלא שהוא נהנה בו יותר מחברו, לפי שפותח בו הבתים הסמוכים לו, והוה ליה זה נהנה וזה אינו חסר, דכופין אותו על מדת סדום; ושמעון אומר: לא כי, אלא תעלהו בדמים, או תחלוק בגורל, וחלק הנופל בגורל יגיעך; הדין עם מי?

15

תשובה: גרסינן בפ"ק דב"ב (י"ב:): ההוא גברא דזבין ארעא אמצרא דבי נשא, כי קא פלגי, אמר: הבו לי אמצראי, אמר רבה: כגון זה כופין אותו על מדת סדום; מתקיף לה רב יוסף: אמאי, מעלינן ליה כנכסי דבר מוריון. רבה חשיב ליה זה נהנה וזה אינו חסר, כי הקרקעות שוות, ואין זו יותר טובה מזו; ומה שלא אמר רבה משום: ועשית הישר והטוב, אמרינן ליה שיקנה במקום אחר, ויניח זה לקנות אצל מצר שלו. אבל הכא, שיש לו חלק בגוף הקרקע, ואנו אומרים לוותר את דינו וליתן את חברו חלק שהוא חפץ בו, לא שייך כאן ועשית הישר והטוב, אלא משום דזה נהנה וזה אינו חסר, לפי שאינו מפסיד כלום בדבר, ומדת סדום היא זו, וכופין אותו להתרחק מן המדות הרעות ולעשות חסד עם חברו בדבר שאינו מפסיד כלום. ורב יוסף סבר שאין לכופו על כך, אלא יאמר לו: מעלינן לך אותו קרקע הסמוך לך כנכסים של בר מוריון, שהן מעולות ביותר; כך פירש"י; ועוד פי', דאיירי בשדה הבעל, ופעמים זו מתברכת וזו אינה מתברכת; ונתן טעם לדברי ר"י = רב יוסף=, משום דהלכתא כותי*ה, שלא יהיו נראין דבריו כהלכתא בלי טעמא. ועוד, דקאמר בתר הכי: חדא אההיא נגרא, וחדא אההיא

20

25

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 13

בס"ד, י"ד בכסלו תש"ע.

30 נגרא, אמר רבה: כגון זה כופין אותו על מדת סדום, אמר ר"י = רב יוסף = : זימנין דהאי מידייל והאי לא מידייל; והוה קשיא ליה לרש"י אמאי איצטריך ליה לר"י = לרב יוסף = למימר האי טעמא, לימא משום דמעלינא ליה כנכסי דבר מוריון, אלא ודאי בשדה הבעל שייך למימר האי טעמא, שפעמים זו מתברכת וזו אינה מתברכת, אבל לא בבית שלחין. והקשו על פירש"י: בבית השלחין נמי, פעמים שזו לוקה בשדפון וזו אינה לוקה! ופר"ת: דמעלין ליה כנכסי דבר מוריון, פירש: בני מוריון עשירים היו, ולא היו מוכרין נכסיהם אלא בדמים יקרים, כן לא ניתן זכות שיש לנו באותה שדה אם לא בדמים יקרים; ואין בזה משום מדת סדום, שהרי יש לנו זכות בגורל זה, שאם יפול לנו הגורל בין שתי השדות, הרשות בידינו שלא נחליף עמך אם לא בדמים יקרים; עתה נמי, אין כאן משום מדת סדום [אם] אין אנו מבטלין חלוקתינו בגורל בשבילך. ורבה סבירא ליה, דכגון זה כופין על מדת סדום, דכיון שאין חלק זה שוה יותר משאר החלקים בגוף הקרקע, אלא מחמת מצרנותיו של זה שהוא חפץ בחלק זה בשדה הסמוכה לו, ואם לא תפול גורלו יצטרך ליתן דמים, או להחליף וליקחנה ביותר מכדי דמיה, אין יכולים להעלותה מטעם זה, ומדת סדום היא. ועתה יש חילוק בין פירש"י ובין פיר"ת בנדון זה: לפירש"י, שנתן טעם לדברי רב יוסף משום דזו מתברכת יותר מזו, או זימנין דהאי מידייל והאי לא מידייל, א"כ בתים, דלא שייך בהו האי טעמא, דכלן שוין, כופין על מדת סדום. ולפיר"ת, דמפרש דמעלין ליה כנכסי דבר מוריון, שהיו נכסיהם בדמים יקרים, ג"כ בדמים יקרים אמכור זכות שיש לי, שאם יפול חלקי בין שתי השדות לא אחליף עמך אלא בדמים יקרים; האי טעמא שייך נמי בבתים. ולענין פסק הלכה, נראה לי כפירש"י, שנתן טעם לדברי רב יוסף; אבל לפיר"ת מסתברא טפי טעמא דרבה, דכיון שאינו חסר כלום, אלא משום שיכוף את חברו להוסיף דמים בשביל שהוא חפץ באותה שדה, מדת סדום היא זו; דאי לא תימא הכי, כל זה נהנה וזה אינו חסר, דכופין על מדת סדום, אמאי כופין, והלא חסר הוא ממון שיתן לו חברו בשביל הנאתו, אם לא נכוף לעשות בלא דמים! אלא ודאי, כיון שאין לו חסרון אלא במה שיוכל לכוף את חברו שיתן לו ממון בשביל הנאתו, מדת סדום היא. ועוד, דסוגיא דתלמודא משמע כפירש"י; דלכאורה, הא דקאמר: חדא אהאי ניגרא, וחדא אהאי ניגרא, קאי אהך דקאמר לעיל מיניה: ההוא גברא דזבין ארעא אמצרא דבי נשא, ולפיר"ת לא קאי עלה, דאם כן, מאי איצטריך לרב יוסף למימר טעמא דזימנין דהאי מידייל והאי לא מידייל, בלא טעמא נמי נימא: משום דמעלין ליה כנכסי דבר מוריון! אלא מילתא באנפיה נפשה היא, והכי פירושה: שני אחים שנפלו להם שני שדות בירושה, ויש לכל אחד נגר, ורוצה האחד ליטול חצי שדה זו וחצי שדה זו, אמר רבה: כופין על מדת סדום, ויטול כל אחד שדה שלם, כיון שיש לכל אחד נגרא. וקאמר רב יוסף: אין כופין, דזימנין דהאי מידייל והאי לא מידייל; והכא לא שייך טעמא דמעלין ליה כנכסי דבר מוריון, דאטו אם ירצה האחד לחלוק את השדה ל"י = לעשרה = חלקים, משום דטעמא דמעלין ליה, מי שמעינן מינייה? ועוד לא שייך הכא טעמא דמעלי, כי חולקין בגורל ליכא מעליותא לזה יותר מזה. ומה שהקשו

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 13

בס"ד, י"ד בכסלו תש"ע.

60 על פרש"י, דבבית השלחין פעמים שזו לוקה בשדפון וזו אינה לוקה, לאו קושיא היא, דבבית הבעל שכיח דעל חלק האחד יורד מטר הרבה ומתברכת, וחלקה האחר לא תמטר, אבל שדפון של בית השלחין לא שכיח בשדה אחת יותר מבאחרת. וכן דעת כבוד מורי ז"ל נוטה, שכתב, וזה לשונו: האחין, או השותפין, שבאו לחלוק את השדה וליטול כל אחד מהם חלקו, אם היתה כולה שוה, ואין שם מקום טוב ומקום רע, אלא חולקין לפי המדה בלבד, ואמר אחד מהם: תנו חלקי בצד זה כדי שיהא סמוך לי לשדה אחרת שלי ויהיה הכל שדה אחת, שומעין לו, וכופין אותו על זה, שעכוב בדבר זה מדת סדום היא. אבל אם היה חלק אחד טוב, או קרוב לנהר יותר, או רחוק יותר, ושמו אותו היפה כנגד הרע, ואומר: תנו לי בשומא שלי כנגד זה, אין שומעין לו, אלא נוטל בגורל; אם אמר: תנו לי חצי מדתה מן הצד הרע בלי שומא, וטלו אתם חצי הטוב, כדי שיהא חלקי סמוך לשדה שלי, הא שומעין לו. ולזה דעתי נוטה, וכן לדון. אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל.

70 ספר אור זרוע ח"ג פסקי בבא קמא סימן קכב-קכג
ויש אומרים דכפינן ליה לבעל החצר שיניח את זה לדור בו דכיון דלא קיימא לאגרא כגון זה כופין אותו על מדת סדום כדאמרין בפ"ק דב"ב גבי תרתי ארעתא שיש להם לחלוק על חד נגרא ואחד מהם קנה קרקעות אצל האחת. כגון זה כופין על מדת סדום דכיון דאחד (מהם) ניגרא נינהו שתיהן שוות וכפינן את זה שיניח ויתן לו הקרקע שאצל הקרקע שקנה. הכא נמי כפינן לבעל החצר שיניח לדור בחצירו לזה הראשון שבא לדור בתוכו:

75 ויש אומרים שאני התם דאפילו אי הוה שקיל חד קרקע אצל הקרקע שקנה זה לא היה מרויח כלום דשתיהן שוות ואפי' בעי לארווחי (ו)לא מצי לארווחי ולא מידי. הילכך כגון זה כופין על מדת סדום. אבל הכא אי בעי בעל חצר לאוגרי לעלמא הוה מרווח. השתא כי נמי לא אוגר ליה לא כייפינן ליה: וכן כתב רבינו שמשון בר אברהם זצ"ל בשמעתין דרך פשטיה שיכול למונעו מלדור בביתו